

Maria Łukawska

Szkoła Podstawowa nr 4 im. Mikołaja Kopernika w Tarnobrzegu
Karpackie Towarzystwo Naukowe i Oświatowe w Krośnie

Alina Maria Basak

ZDROWOTNE I SPOŁECZNE SKUTKI PRACY ZDALNEJ WYNIKAJĄCE Z IZOLACJI EPIDEMICZNEJ W ODNIESIENIU DO DZIECI I MŁODZIEŻY SZKOLNEJ

Streszczenie (abstrakt): W artykule poruszono kwestię zdrowotnych i społecznych skutków pracy zdalnej wynikających z izolacji epidemicznej odnoszących się do dzieci i młodzieży szkolnej. Przytoczono podstawowe pojęcia związane z cyberprzestrzenią oraz ukazano zagrożenia zdrowotne i społeczne wynikające z korzystania z Internetu przez dzieci i młodzież. Opierając się na literaturze przedmiotu i doświadczeniach zawodowych autorek, wysunięto wnioski istotne dla praktyki pedagogicznej.

Słowa kluczowe: cyberprzestrzeń, bezpieczeństwo zdrowotne, dzieci, młodzież

HEALTH AND SOCIAL EFFECTS OF REMOTE WORK RESULTING FROM EPIDEMIC ISOLATION IN RELATION TO SCHOOL CHILDREN AND YOUTH

Abstract: The article discusses the issue of health and social effects of remote work resulting from epidemic isolation for children and schoolchildren. Basic concepts related to cyberspace were discussed and health and social threats resulting from the use of the Internet by children and adolescents were presented. Based on the literature on the subject and the professional experience of the authors, conclusions were made that are important for pedagogical practice.

Keywords: cyberspace, health safety, children, youth

Wprowadzenie

Współczesna szkoła stawia przed nauczycielami, wychowawcami, uczniami i rodzicami nowe, a zarazem trudne wyzwania wynikające z sytuacji epidemicznej, w jakiej znalazła się edukacja na świecie, w tym także w Polsce. Nauczania dzieci i młodzieży na odległość często wywołuje uboczne i niekorzystne dla zdrowia skutki. Mamy tu na myśli implikacje o charakterze zdrowia fizycznego, psychicznego, jak i uwarunkowań społecznych. Sytuacja epidemiczna wymusiła wśród nauczycieli i uczniów uczestniczenie w procesie dydaktycznym online, przy użyciu narzędzi zaproponowanych przez dyrektorów szkół, czy wynikających z własnych możliwości informatycznych i wiedzy cyfrowej oraz dostępności oprzyrządowania komputerowego ucznia i nauczyciela czy też odpowiedniego wyposażenia-

nia szkoły. Nauczyciele stanęli przed faktem intensywnego przyswojenia wiedzy komputerowej, umożliwiającej im swobodne poruszanie się w sieci, projektowanie zadań z użyciem komputera oraz nieskrępowanej obecności w domu ucznia. Konieczność zrozumienia takiego nauczania nieoczekiwanie zorientowana została też na uczniów i ich rodziców. Uczniowie klas młodszych bez pomocy dorosłego nie są w stanie samodzielnie pracować na odległość, należy ich wdrożyć do takich działań. Młodzież znacznie lepiej radzi sobie z funkcjonowaniem w środowisku wyzwań cyfrowych. Starsi nauczyciele – pokolenie „nie-cyfrowe” – było zmuszane poświęcić wiele czasu, aby zrozumieć zasady działania programów umożliwiających zdalne prowadzenie zajęć.

Należy uświadomić uczniom, że w pracy zdalnej najistotniejszą rolę odgrywa nauczyciel. To on kieruje całym procesem dydaktycznym, tworzy pożądaną atmosferę pracy w grupie oraz współpracuje z rodzicami. Na jego barkach spoczywa takie pokierowanie procesem dydaktycznym, aby osiągnięte zostały zamierzone przez niego cele poznawcze i wychowawcze, aby zmobilizować uczniów do aktywności, wzbudzić w nich zainteresowanie przedmiotem i treściami prezentowanymi podczas lekcji. Zatem istotne jest ukierunkowanie zainteresowania ucznia pozytywną postawą i modelowym wizerunkiem nauczyciela i obniżenie stosunku fascynacji mediami, które budują szacunek do niewłaściwych czynów i zachowań w cyberprzestrzeni. Zdaniem Marii Łukawskiej istotną rolę w procesie wychowawczym odgrywa osobowość nauczyciela, nie bez znaczenia jest też autorytet rodzica. Autorka ta wskazuje, że w pracy z uczniami ważne jest umiejętne podejście nauczyciela i uświadomienie uczniowi, że to właśnie nauczyciel jest ważniejszy od komputera¹. Według M. Łukawskiej „Istotną rolą nauczyciela jest kształtowanie pożądanych społecznie postaw i wpływanie na pozytywne ich formowanie, aby w przyszłości stanowisko takie zaowocowało korzystnym stosunkiem do otoczenia i samego siebie”².

Z literatury przedmiotu, informacji zwrotnych uczniów i doświadczeń pedagogicznych autorek tego opracowania wynika, że prowadzenie zajęć na odległość ma swoje dobre i złe strony. Na podstawie obserwacji zdalnego systemu edukacji można z całą pewnością stwierdzić, że nauczanie na odległość wprowadza chaos w systemie dydaktycznym i powoduje niepożądane zmiany zdrowotne i społeczne odnoszące się do dzieci i młodzieży szkolnej.

Nauczanie zdalne i jego konsekwencje

Celem lepszego zrozumienia przedstawionego w niniejszym artykule stanowiska, należy wyjaśnić podstawowe pojęcia związane z prezentowanym przedmiotem obserwacji. Poniżej przytoczona zostanie definicja *nauczania zdalnego* i *cyberprzestrzeni*, które to pojęcia zdaniem autorek tego opracowania są ważne, aby zrozumieć istotę prowadzonych rozważań.

¹ M. Łukawska, *Uzależnienie uczniów od gier komputerowych – raport z badań*, [w:] K. Linowski, A. Gołębiowski (red.), *Wokół problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu, Radom 2019, s. 109.

² Tamże, s. 109.

W Encyklopedii PWN *uczenie zdalne* (ang. *distance learning*) definiowane jest jako usługi edukacyjne oferowane „za pośrednictwem sieci komputerowych (Internetu) lub systemu wideokonferencji”³. We współczesnych słownikach i encyklopediach nie znaleziono definicji odnoszącej się bezpośrednio do pojęcia: *nauczanie zdalne*. Nazwa ta rozpatrywana jest jako dwa oddzielne słowa. W *Słowniku języka polskiego PWN* pojęcie *zdalne* analizowane jest jako *telekontrola*, rozumiana w sensie kontroli „przebiegu dowolnego procesu technicznego lub stanu urządzenia z dużej odległości”⁴. W literaturze przedmiotu określono, że kształcenie na odległość rozumiane jest jako nauczanie i uczenie się w sytuacji, gdy uczniowie oddaleni są od nauczyciela i mają możliwość korzystania z różnorodnych technik komputerowych, informacyjnych czy telewizyjnych⁵.

Kolejnym pojęciem, które należy wyjaśnić, jest *cyberprzestrzeń*. Termin ten rozumiany jest jako nowego typu przestrzeń społeczna, w której spotykają się internauci. Rozpatrywana jest też jako świat wirtualny, czyli iluzja świata rzeczywistego stworzona z pomocą metod teleinformatycznych⁶. Ta *przestrzeń cybernetyczna* ułatwia wymianę, gromadzenie i udostępnianie informacji za pośrednictwem komputerów oraz komunikację między człowiekiem a komputerem⁷.

Cyberprzestrzeń otwiera nowe możliwości. Dzięki dostępowi do Internetu możliwe stało się funkcjonowanie człowieka w dwóch alternatywnych światach – realnym i wirtualnym. Oba światy dają możliwość prezentacji własnych poglądów, rozwijania zainteresowań, nawiązywania kontaktów, ale w zupełnie innych warunkach⁸. Papież Jan Paweł II przyrównał Internet do starożytnego forum, „na którym realizowała się polityka i handel, na którym spełniano obowiązki religijne, na którym działała znaczna część życia publicznego i gdzie ujawniały się najlepsze i najgorsze cechy ludzkiej natury. Była to zatłoczona i tętniąca życiem przestrzeń miejska, która odbijała w sobie zarówno otaczającą kulturę, jak i tworzyła kulturę własną”⁹. Internet, czyli informatyczna sieć komputerowa, ma różne wymiary, które określają jej możliwości, a mianowicie są to: wymiar informacyjny (Internet jako przestrzeń informacji i poznania), wymiar komunikacyjny (Internet jako środowisko interakcji), wymiar ekonomiczny (Internet jako światowy rynek gospodarczy), wymiar społeczny (Internet jako wspólnota użytkowników dzielących ze sobą pewne czynności), wymiar polityczny (Internet jako elektroniczne państwo), wymiar ludyczny (Internet jako

³ <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/zdalne%20.html> [dostęp: 21 lipca 2020].

⁴ <https://sjp.pwn.pl/szukaj/%20zdalne.html> [dostęp: 21 lipca 2020].

⁵ J. Bednarek, E. Lubina, *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2008, s. 82.

⁶ <https://sjp.pwn.pl/sjp/cyberprzestrze%25C5%2584%3B2553915> [dostęp: 27 października 2020].

⁷ W. Gogołek, W. Cetera, *Leksykon tematyczny. Zarządzanie, IT*, Wydawnictwo Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, Warszawa 2014, s. 207.

⁸ K. Kaliszewska, *Nadmierne używanie Internetu. Charakterystyka psychologiczna*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2007, s. 7.

⁹ *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii. Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na XXXVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „Zeszyty Dziennikarskie Instytutu Dziennikarstwa im. Św. Maksymiliana M. Kolbego” 2002, nr 1, s. 5-6.

miejsce rozrywki), wymiar edukacyjny (Internet jako narzędzie poznawcze i naukowe)¹⁰. Szczególnie istotny w kontekście analizowanej tematyki jest wymiar poznawczy Internetu. Umożliwia on bowiem pozyskiwanie informacji, zdobywanie wiedzy i realizowanie nauczania zdalnego, pod warunkiem, że korzysta się z niego w sposób świadomy i kompetentny.

Umiejętne korzystanie z globalnej sieci komputerowej może mieć więc dobre strony. Bardzo wiele argumentów przemawia za „zdalną edukacją”. Po pierwsze jest to redukcja czasu potrzebnego na osiągnięcie pewnych umiejętności poprzez samodzielne ustalania tempa nauki, szybkie uzyskiwanie informacji zwrotnych oraz personalizacja przekazów. Kolejnym argumentem jest redukcja kosztów, związanych z koniecznością wyjścia z domu, przemieszczaniem się i noclegami w sytuacji, gdy młodzi ludzie uczą się poza miejscem zamieszkania. Następnie można wyróżnić wysoką jakość zajęć, ich dostępność i wymiar praktyczny. Lekcje zdalne są przygotowywane pod kątem maksymalnego czasu, jaki uczeń może spędzić przed komputerem. Zawierają zasoby zadań i ćwiczeń, przez co uczeń może doskonalić swoje umiejętności w sposób praktyczny. Następnym plusem nauki zdalnej jest to, że aktywność uczniów i testy sprawdzające wiedzę i umiejętności dają natychmiastową informację zwrotną i mobilizują młodych ludzi do większej aktywności i poszukiwania rozwiązań. Osiągnięcia są bowiem silnym czynnikiem motywacyjnym. Uczniowie nie są wtedy tylko odbiorcami instrukcji, ale stają się kreatorami swojej nauki. Jeszcze jednym istotnym argumentem jest zwiększenie „zapamiętywalności”. Uczniowie w takim systemie edukacji uczą się w sposób bardziej zindywidualizowany i to dlatego szybciej zapamiętują informacje. Filmy, wysokiej jakości grafika, dźwięki, a także ekspozycja trójwymiarowych wykresów czynią zajęcia bardziej przystępnymi i uczniowie łatwiej przyswajają przekazywaną wiedzę¹¹.

Edukacja medialna dzieci i młodzieży

Na uczniów młodszych należy oddziaływać przede wszystkim polisensorycznie, czyli grafika i filmy dźwiękowe umożliwiają szybsze i trwalsze zapamiętanie podawanego materiału. W przypadku tych uczniów problemem może być tylko techniczne podejście do zagadnienia. Podobna trudność może wystąpić u dzieci i młodzieży z obniżoną sprawnością umysłową czy fizyczną, a takich w szkołach jest coraz więcej.

Dzieci i młodzież, pracując zdalnie, korzystają częściej z komputera i zasobów Internetu. Stwarza to szanse nabycia wiedzy i korzystania z jej przydatności, przyczynia się do poznania związków między dziedzinami wiedzy i pomaga stworzyć własny bank informa-

¹⁰ T. Cantelmi, L.G. Grifo, *Wirtualny umysł. Fascynująca pajęczyna Internetu*, „Bratni Zew”, Kraków 2003, s. 21.

¹¹ A.M. Basak, *Internet jako medium poznawcze dla młodzieży*, [w:] A. Augustyn, A. Bodanko, N. Niestolik (red.), *Dylematy współczesnego wychowania i kształcenia*, Wydawnictwo AHE w Łodzi, Łódź 2011, s. 185.

cji, przydaje się w systematyzowaniu wiedzy oraz uczy rozwiązywać sytuacje problemowe¹².

Ukierunkowanie dzieci i młodzieży na korzystanie z pożądaných informacji krążących w przestrzeni wirtualnej może przyczynić się do odkrywania zainteresowań i możliwości uczniów, podnoszenia kwalifikacji ogólnych i zawodowych, poszerzania horyzontów aż po spełnienie marzeń. Celem osiągnięcia pożądaných rezultatów należy nauczyć dzieci i młodzież mądrego korzystania z zasobów internetowych, wykształcić w nich nie tylko praktyczną umiejętność posługiwania się komputerem, ale także wskazać na znaczenie edukacji medialnej, w której dostrzec można cele zarówno poznawcze, jak i wychowawcze.

Dzieci i młodzież są na pierwszej linii „użytkowników technologicznych”. Internet jednak jako system globalny jest niezwykle trudny do objęcia nadzorem, stąd też trudności w zastosowaniu ochrony najbardziej wrażliwych jego użytkowników. Z obserwacji wynika, że nauczanie na odległość powoduje też wiele ubocznych skutków społecznych wynikających z przymusowej izolacji grupowej. Podczas pracy zdalnej dzieci i młodzież, doświadczający bezpośredniej potrzeby kontaktów z innymi osobami, odczuwają dyskomfort psychiczny i dla zachowania równowagi życiowej przenoszą kontakty do sieci korzystając z portali społecznościowych, co w konsekwencji stanowi ucieczkę od świata realnego. Kontakty te umożliwiają porozumiewanie się w kwestii wykonania zadań domowych czy stanowią sposobność do przebywania razem z grupą rówieśniczą, ale są też przyczyną trudności w realnych kontaktach interpersonalnych.

Dzieci i młodzież korzystająca z Internetu mają nieograniczony dostęp do różnych treści, niekoniecznie dobrych. Często też grają w gry komputerowe, utożsamiając się z ich bohaterami, co przenosi się na życie realne i powoduje, że gracz zaczyna wszystkich traktować instrumentalnie, niczym elementy gry. Młodzi ludzie mogą też mieć zaburzony obraz samych siebie, żyjąc na pograniczu świata realnego i wirtualnego¹³. Wirtualny świat jest atrakcyjny, daleko odbiegający od rzeczywistości, fascynujący, pociąga młodych ludzi swoją niezwykłością¹⁴. Życie w wirtualnej wspólnocie pozwala na przewyciężenie alienacji, samotności i izolacji.

Kontakty w Internecie i podczas nauczania zdalnego odbywają się za pomocą głosu, kontaktu wzrokowego i komunikatów pisanych. Młodzi ludzie mają często trudności z wyrażaniem swoich myśli na piśmie, a pośpiech towarzyszący interakcjom synchronicznym powoduje, że wypowiedzi są najczęściej proste. Tworzy się język ubogi pod względem gramatycznym, składniowym i słownym¹⁵. To upośledzenie umiejętności językowych, ważnych w kontaktach międzyludzkich, jest kolejnym zagrożeniem niesionym przez

¹² K. Śpiewak, *Internet a zagrożenia w rozwoju dzieci i młodzieży*, [w:] M. Radochoński, B. Przywara (red.), *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, WSiLiZ, Rzeszów 2004, s. 102-103.

¹³ Tamże, s. 104.

¹⁴ J. Bednarek, *Spółczesność informacyjna i media w opinii osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo APS, Warszawa 2005, s. 167.

¹⁵ M. Braun-Gałkowska, *Dziecko w świecie mediów*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 6, s. 7.

Internet. Biorąc pod uwagę dzieci w młodszym wieku szkolnym, które jeszcze nie znają zasad pisowni, a nawet kształtu liter, komunikacja pisana stanowi ogromny problem. Należy zauważyć też, że jednoczesne obcowanie dzieci z tekstami pisanymi niepoprawnie zapisuje w pamięci niewłaściwy obraz pisowni wyrazów i zdań. Komunikaty głosowe i kontakt wzrokowy stają się problemem dla dzieci i młodzieży z zaburzeniami i niepełnosprawnościami. Kontakt taki trudny jest też dla osób nieśmiałych, cichych i na co dzień małomównych, których nauczyciel podczas lekcji zdalnych nie jest w stanie zmobilizować czy dostarczyć im chęci do współpracy.

Niebezpieczeństwa w sieci

Zaobserwowane skutki zdrowotne, wynikające z wielogodzinnego przebywania dzieci i młodzieży przed ekranem komputera, to między innymi: wzrost agresji/samoagresji i przemocy w stosunku do innych, zmęczenie, senność, osłabienie odporności organizmu i większa podatność na choroby wynikające z braku ruchu, przebywania na świeżym powietrzu, niesystematycznego jedzenia czy braku snu. Ujawniane nieprawidłowości natury psychicznej spowodowane długotrwałym przebywaniem w przestrzeni cybernetycznej to także: depresje, utrata energii życiowej, nerwowość, zniechęcenie, nuda podczas zajęć, stany lękowe, zaburzenia koncentracji czy niepokój. Objawami niekorzystnego wpływu komputera na rozwój fizyczny młodych ludzi są: zaburzenia wzroku (zmęczenie oczu, rozmazywanie się obrazu, zaburzenia w postrzeganiu koloru, podwójne widzenie, suchość oczu, pieczenie i łzawienie oczu), bóle głowy, kręgosłupa, szyi i pleców, bóle nadgarstka i ramion, bóle mięśni, zapalenie ścięgien, zespół cieśni nadgarstka, reakcje alergiczne¹⁶. Ogólnie długotrwałe przebywanie przed komputerem negatywnie oddziałuje na układ nerwowy dzieci i młodzieży. Uczniowie stają się bardziej nerwowi. Zauważa się też, że młodzież w trakcie zajęć na platformach zdalnego nauczania korzysta z telefonów komórkowych, porozumiewając się z innymi np. w sprawie zadań zleczanych przez nauczyciela. Niektórzy zalogowani na platformie figurują tylko jako obecni na lekcji, nie włączając kamerki, a w rzeczywistości wykonują inne czynności lub w ogóle nie ma ich przy komputerze. Zdarza się, że koncentrują się na grach komputerowych, co z kolei może powodować u nich „odwrażliwienie”, znieczulenie na przemoc czy też silną identyfikację z bohaterem gry komputerowej. Dzieci i młodzież to jednostki podatne na wpływy z zewnątrz, dlatego należy być wyczulonym na zachowania uczniów, które w konsekwencji deformują obraz rzeczywistego świata.

Dzieci i młodzież mają obowiązek korzystania z nauki zdalnej i prawo do korzystania z nowych wynalazków, ale także do tego, by zostały nauczone mądrego z nich korzystania. Trzeba więc nauczyć je nie tylko praktycznej umiejętności posługiwania się komputerem, ale także szeroko rozumianej edukacji medialnej, której cele są dwojakie: poznawcze i wychowawcze. Od strony poznawczej potrzebne jest uzyskanie przez uczniów podstawowej wiedzy na temat lekcji zdalnych, zadań, testów, czatów i innych form komunikowania się w cyberprzestrzeni w relacjach z nauczycielami i innymi uczniami. Niezbędna

¹⁶ M. Tanaś, *Medyczne skutki uboczne kształcenia komputerowego*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 1993, nr 2-3, s. 282-285.

jest też wiedza o sposobach tworzenia komunikatów medialnych i środkach wyrazu języka, jakim posługują się media, a szczególnie w języku i obrazie Internetu. Równie ważnym jest poznanie mechanizmu oddziaływania Internetu na osobowość młodego człowieka i sposobów manipulacji, którymi posługuje się propaganda i reklama. Celem wychowawczym jest uzyskanie pewnych umiejętności, które opierają się na wiedzy teoretycznej, ale mają znaczenie dla wyrobienia w uczniach sprawności bardzo ważnej w życiu praktycznym, a więc odróżnienie: relacji świata realnego od nierealnego przedstawionego w mediach, czy inaczej mówiąc fikcji od rzeczywistości, uodpornienie na manipulację przez propagandę i reklamę, uczenie się krytycyzmu i wyboru, odróżnianie autentycznych potrzeb od potrzeb sztucznie wykreowanych przez reklamy, ocena wiarygodności autorytetów, poszukiwanie zdrowych i satysfakcjonujących sposobów spędzania czasu wolnego jako alternatywy dla oglądania telewizji, gier komputerowych i korzystania z Internetu¹⁷.

Nauczyciel nie jest w stanie zapanować nad rzeczywistym udziałem ucznia w lekcji, nie rozpoznaje jego emocji, nie ma obrazu autentycznej wiedzy i faktycznych umiejętności ucznia. Z informacji zwrotnych wiadomo, że dzieci i młodzież mają odczucie alienacji społecznej i izolacji środowiskowej. Obserwowane dolegliwości mają niekorzystny wpływ zarówno na rozwój fizyczny, psychiczny, jak i społeczny młodego człowieka.

Podsumowanie i wnioski końcowe

Problematyka nauczania dzieci i młodzieży na odległość budzi coraz większe zainteresowanie zarówno w środowisku pedagogów, psychologów, jak i polityków. Rozwój mediów cyfrowych i interaktywnych technologii jest wyjątkowo dynamiczny. Najnowsze urządzenia cyfrowe tworzące świat nowych technologii i cyberprzestrzeń w sposób globalny wpływają na przemiany w zakresie organizacji kształcenia, a także nowych zagrożeń i zapewnienia bezpieczeństwa najmłodszemu pokoleniu. Nowe zjawiska zmieniają filozofię kształcenia i wychowania dzieci i młodzieży, są też podstawą zupełnie nowych działań realizowanych wobec społeczeństwa.

Na podstawie obserwacji i doświadczeń w pracy zdalnej z uczniami wysunięto wnioski istotne dla praktyki pedagogicznej. Zauważono, że należy:

- 1) Podnieść świadomości dzieci w zakresie użytkowania Internetu i platform zdalnego nauczania.
- 2) Przeprowadzić szkolenia wszystkich podmiotów edukacyjnych (nauczycieli, rodziców i uczniów) w kwestii korzystania z informatycznych narzędzi dydaktycznych.
- 3) Nauczyć dzieci i młodzież mądrego korzystania z zasobów internetowych.
- 4) Sprawić, aby nauczyciele i rodzice stosowali względem dzieci i młodzieży jednoznaczne reguły dotyczące korzystania z Internetu.
- 5) Zwracać uwagę uczniów na niebezpieczeństwa czyhające w sieci.

¹⁷ M. Braun-Gałkowska, *Internet w życiu dzieci i młodzieży*, [w:] M. Radochoński, B. Przywara (red.), *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, WSliZ, Rzeszów 2004, s. 82-83.

- 6) Poinstruować rodziców, gdzie powinni szukać pomocy w razie niepowodzeń w logowaniu się na platformy czy użytkowaniu tych platform.
- 7) Uzmysłować uczniom, że należy zachować wstrzeźliwość w zakresie autoprezentacji sieciowej.

Przedstawione w tym artykule poglądy wskazują na wielką potrzebę zgłębienia problemu funkcjonowania rodziców uczniów w społeczeństwie informacyjnym, ich roli w zdalnym nauczaniu i przeciwdziałaniu zagrożeniom świata wirtualnego, na które narażone są ich dzieci.

Pozostawienie dzieci, młodzieży i nauczycieli bez pomocy i wsparcia profesjonalistów w zakresie znajomości zdalnego nauczania i poruszania się w cyberprzestrzeni może w rezultacie doprowadzić do niepowodzeń w nauce szkolnej, izolacji i alienacji społecznej, jak również zaniżenia samooceny. Nie można zapomnieć też o dzieciach specjalnej troski, zarówno tych w klasach młodszych, jak i adolescentów wymagających wsparcia i konsultacji nauczycieli wspomagających. Aktualnie większość dzieci i młodzieży pozostawiona jest w istocie bez fachowej pomocy ze strony instytucji wychowawczych. Nauczyciele również stoją na rozdrożu wiedzy i niewiedzy informatycznej.

Szkoła to miejsce najbardziej intensywnych działań edukacyjnych i informatycznych, zatem na pewno nie jest w stanie zastąpić jej praca na odległość. Budowanie konstruktywnych relacji społecznych odbywa się bowiem w świecie realnym, opartym na wzajemnym zrozumieniu, postrzeganiu wad i zalet drugiej osoby oraz bezpośrednim dostrzeganiu komunikacji niewerbalnej przejawianej w postaci mowy ciała jednostki, jego mimiki i gestów, których z całą pewnością nie da się zauważyć w kontakcie wirtualnym.

Bibliografia

1. Basak A.M., *Internet jako medium poznawcze dla młodzieży*, [w:] A. Augustyn, A. Bodanko, N. Niestolik (red.), *Dylematy współczesnego wychowania i kształcenia*, Wydawnictwo AHE w Łodzi, Łódź 2011.
2. Bednarek J., *Spółczesność informacyjna i media w opinii osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo APS, Warszawa 2005.
3. Bednarek J., Andrzejewska A. (red.), *Zagrożenia cyberprzestrzeni i świata wirtualnego*, Wydawnictwo DIFIN, Warszawa 2014.
4. Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2008.
5. Braun-Gałkowska M., *Dziecko w świecie mediów*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 6.
6. Braun-Gałkowska M., *Internet w życiu dzieci i młodzieży*, [w:] M. Radochoński, B. Przywara (red.), *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, WSiIZ, Rzeszów 2004.
7. Cantelmi T., Grifo L.G., *Wirtualny umysł. Fascynująca pajęczyna Internetu*, „Bratni Zew”, Kraków 2003.
8. Gogołek W., Cetera W., *Leksykon tematyczny. Zarządzanie, IT*, Wydawnictwo Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, Warszawa 2014.
9. <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/zdalne%20.html> [dostęp: 21 lipca 2020].

10. <https://sjp.pwn.pl/sjp/cyberprzestrze%25C5%2584%3B255391527> [dostęp: 27 października 2020].
11. <https://sjp.pwn.pl/szukaj/%20zdalne.html> [dostęp: 21 lipca 2020].
12. *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii. Orędzie Ojca Świętego Jana Pawła II na XXXVI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „Zeszyty Dziennikarskie Instytutu Dziennikarstwa im. Św. Maksymiliana M. Kolbego” 2002, nr 1.
13. Kaliszewska K., *Nadmierne używanie Internetu. Charakterystyka psychologiczna*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2007.
14. Łukawska M., *Uzależnienie uczniów od gier komputerowych – raport z badań*, [w:] K. Linowski, A. Gołębiowski (red.), *Wokół problemów resocjalizacji penitencjarnej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej w Radomiu, Radom 2019.
15. Śpiewak K., *Internet a zagrożenia w rozwoju dzieci i młodzieży*, [w:] M. Radochoński, B. Przywara (red.), *Jednostka – grupa – cybersieć. Psychologiczne, społeczno-kulturowe i edukacyjne aspekty społeczeństwa informacyjnego*, WSiZ, Rzeszów 2004.
16. Tanaś M., *Medyczne skutki uboczne kształcenia komputerowego*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne” 1993, nr 2-3.

Dane kontaktowe:

Maria Łukawska, lukawska68@vp.pl

Alina Maria Basak, alinamariabasak@gmail.com